

AGENDA

1. Tentoonstelling „Veranderend landschap”

In het Drents Museum wordt tot 7 maart een tentoonstelling gehouden met als onderwerp de aardrijkskundige schoolplaten van R. Schuiling en J. M. de Feijter. Met deze bekende schoolplaten, uitgegeven door de Groningse uitgeverij Noordhoff, zijn ontelbare schoolkinderen opgegroeid.

De tentoonstelling biedt een intrigerend overzicht van de originele aquarellen en schilderijen, waarbij elke afbeelding wordt aangevuld met een foto van de huidige geografische situatie. Op deze wijze wordt de toeschouwer geconfronteerd met de soms ingrijpend gewijzigde situatie ter plekke. Bij de expositie is een fraai geïllustreerde catalogus uitgegeven (f 39,50).

Drents Museum, Brink 1, Assen. Tel. 05920-12741.

Na Assen is de tentoonstelling te zien in Rotterdam, in het Nationaal Schoolmuseum (27 maart tot 5 september).

2. Tentoonstelling Biotechnologie

Het Technologiemuseum NINT te Amsterdam is op 19 december jl. gestart met een grootscheepse expositie, gewijd aan de wereld achter biotechnologie, welke nog heel 1993 te zien zal zijn. De tentoonstelling biedt aandacht aan zowel de klassieke als de moderne biotechnologie. Bezoekers kunnen op interactieve wijze kennis nemen van zaken als DNA, weefselweek, klonen, etc.

Technologiemuseum NINT, Tolstraat 129, 1074 VJ Amsterdam (tel. 020-5708111). Geopend maandag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur; zaterdag/zondag 12.00-17.00 uur.

3. Congres „Behoud van industrieel erfgoed: milieaspecten, arbeidshygiëne, arbeidsveiligheid”, Oostende

Het thema „milieu in relatie tot het behoud van industrieel erfgoed” staat de laatste tijd in het brandpunt van de belangstelling. Eerder al werd in Amsterdam door de Stichting Historisch Platform een studiedag aan dit thema gewijd. De Vlaamse Vereniging Voor Industriële Archeologie (VVIA) organiseert op 15-16 oktober 1993 een internationaal werkcongres over milieuproblematiek en industriële archeologie in Oostende, in het kader van „Conservare '93”, het Europees forum voor het erfgoed. Tijdens dit congres zal vooral worden gekeken naar de aanpak van deze problematiek in diverse Europese landen.

Deelnamekosten: BFRS 4500 (incl. toegang tot „Conservare '93”).

Informatie: VVIA, Postbus 30, B-9000 Gent-12, België. Tel. 56-359102.

4. Studiedag „Gebruik van waterkracht”, Nederweert

Op een kruispunt van wegen en kanalen ligt bij Nederweert een kleine turbinecentrale, een van de oudste van ons land. Met deze centrale werd energie opgewekt voor het nabije complex van Sluis 15 in de Zuid-Willemsvaart. Op initiatief van de Stichting Waterkrachtcentrale Roeven-

Nederweert heeft het Bureau Aangepaste Technologie (BAT) te Sittard een plan voor restauratie en wederingebruikstelling ontwikkeld, dat inmiddels is uitgevoerd.

Om dit heuglijke feit te vieren, organiseert de gemeente Nederweert in samenwerking met genoemde stichting op vrijdag 14 mei een studiemiddag over kleinschalig gebruik van waterkracht, met name in Midden-Limburg. Na een aantal inleidingen volgt aan het eind van de middag de officiële opening van de centrale. Het aantal deelnemers is beperkt. Geïnteresseerden die geen persoonlijke uitnodiging ontvangen, kunnen zich schriftelijk aanmelden bij de gemeente Nederweert, t.a.v. dhr. F. Toussaint, Postbus 2728, 6030 AA Nederweert.

Nederweert: gerestaureerde waterkrachtcentrale.

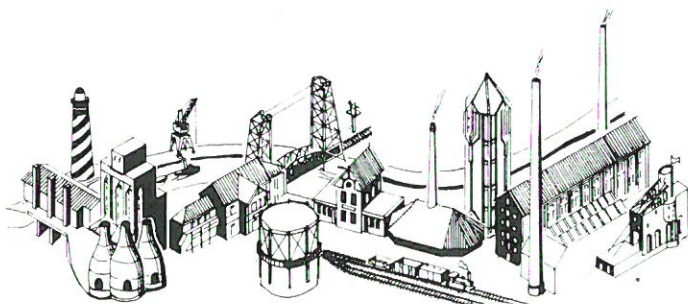
5. DAF-museum Eindhoven

Juist nu Eindhoven en omgeving worden getroffen door de malaise in de auto-industrie, worden hier de laatste voorbereidingen getroffen voor de officiële ingebruikname van het DAF-museum. In dit nieuwe museum is de geschiedenis te zien van de enige Nederlandse automobielfabrikant, vanaf het jaar 1928, toen de gebroeders Van Doorne met hun bedrijf startten. Het museum is gevestigd in een industrieel monument: de voormalige bierbrouwerij De Valk, later ijsfabriek Coolen, aan de Tongelresestraat. Opmerkelijk is, dat op deze plek Hub van Doorne begonnen is met zijn eerste werkplaats. In het museum zijn diverse modellen te bewonderen, zoals de allereerste „Daffodil” uit 1942, de eerste DAF-vrachtwagen en verder alle typen personenauto's en prototypes die DAF ooit heeft geproduceerd. De meeste tentoongestelde wagens zijn afkomstig uit de privéverzameling van Rob Lammers uit Enschede. Voorts is in het museum een reconstructie te zien van de eerste werkplaats van Hub van Doorne, met oude gereedschappen, zoals die er in 1928 uit moet hebben gezien. DAF heeft een bijdrage geleverd van drie miljoen voor de aankoop en verbouwing van de bierbrouwerij tot museum. Adres: Tongelresestraat 27, Eindhoven.

Openingstijden: 11.00-17.00 uur (alleen zondag; groepsbezoek op werkdagen na afspraak).

6. Engeland: 1993, het jaar van het industrieel erfgoed
 1993 is door het Brits toeristenbureau uitgeroepen tot het Jaar van het Industrieel Erfgoed („Industrial Heritage Year”). Talloze musea in het land besteden aandacht aan dit thema, waaronder uiteraard musea als het Iron Bridge Gorge Open Air Museum met als pronkstuk de IJzeren Brug in Coalbrookdale. In Cumbria is een museale route langs industriële monumenten uitgezet en in Yorkshire wordt op 12 april het wereldkampioenschap „steenkooldragen” gehouden! In Lancashire is het openluchtmuseum Wigan te bezoeken, een traditionele arbeidersnederzetting van rond de eeuwwisseling.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 45 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt zesmaal per jaar en staat onder redactie van:

H. P. G. de Boer, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Händel-
 laan 109, 8031 EH Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1993 no. 2 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 maart 1993.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1993 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

BERICHTEN

GRONINGEN

Garrelsweer: de provincie Groningen kent een rijk verleden waar het gaat om de baksteenfabricage. Na de neergang in de jaren zestig en zeventig getuigt nog slechts een enkele ruïne of een eenzame schoorsteen in het landschap van de ooit aanwezige bedrijvigheid. Een van de meest markante verlaten steenfabrieken in de provincie is het in vervallen staat verkerende complex „Rusthoven” aan het Damsterdiep, ten westen van Appingedam. Dit uitgestrekte complex, nog compleet met ringoven, droogschuren en schoorsteen, staat reeds twintig jaar werkloos op de ondergang te wachten. In 1992 echter is door een aantal

belangstellenden het initiatief genomen om plannen te gaan ontwikkelen voor het behoud van „Rusthoven”. De reconstructieplannen zijn inmiddels uitgewerkt in een restauratierapport.

FRIESLAND

Harlingen: de leerfabriek „Roorda”, de laatste in Nederland waar schapevellen worden bewerkt, heeft eind 1992 na 77 jaar haar activiteiten beëindigd. De productie werd overgebracht naar een vestiging in Schotland. Wat er met het leegstaande fabrieksgebouw zal gebeuren, is momenteel nog niet bekend.

OVERIJSEL

Zwolle: sinds de sloop in 1991 liggen de spanten van de gietijzeren stationskap van Zwolle opgeslagen op het NS-emplacement. Het toekomstige Museum voor Industrie en Samenleving, dat over drie jaar in Kerkrade zal worden gevestigd, heeft inmiddels belangstelling getoond voor de restanten van de kap. Er zijn onderhandelingen met NS gaande over een eventuele bijdrage van NS in de transportkosten van Zwolle naar Kerkrade.

Met het bedrijfsleven in Zwolle wordt overlegd over een mogelijke sponsorbijdrage. Indien de NS niet accoord gaat met de overdracht van de kapspanten aan het Museum in Kerkrade, zullen deze verloren gaan. Slechts één spant zal in ieder geval voor het nageslacht bewaard blijven; dit exemplaar zal als curiositeit een plaats krijgen in de nieuw te bouwen perronoverkapping.

Delden: de watertoren van Delden is door de provincie Overijssel geselecteerd voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. De toren is gebouwd in 1885 op initiatief van de eigenaar van het nabijgelegen kasteel Twickel en was bestemd voor de drinkwatervoorziening van de kasteelbewoners en het nabijgelegen Delden. De landschappelijk zeer fraai gelegen toren is in het kader van het Monumenten Selectie Project aangemerkt als bijzonder waardevol.

GELDERLAND

Heerde: een van de laatste kleine zelfstandige zeepfabrieken in Nederland: „De Klok BV”, is in buitenlandse handen overgegaan. De zeepfabriek, opgericht in 1902, is nog steeds gehuisvest in het oorspronkelijke karakteristieke fabrieksgebouw, gelegen naast het tracé van de opgebroken lokaalspoorweg Hattem-Apeldoorn.

Apeldoorn: in het centrum van Apeldoorn staat de voormalige elektromotoren-assemblagefabriek ACEC, een beton/baksteenconstructie uit de jaren dertig. Voor de leegstaande fabriek heeft het Apeldoornse museum voor moderne kunst, het Van Reekummuseum, interesse. Het Van Reekummuseum kampt met ruimtegebrek en de fabriek zou na een grootscheepse verbouwing uitstekend kunnen functioneren als expositieruimte.

Winterswijk: het plan van de woningbouwvereniging „Volkshuisvesting” om de uit 1926 daterende watertoren aan de Misterweg te verbouwen tot tien wooneenheden, is van de baan.

De gemeente is niet van plan de voor het noodzakelijke herstel benodigde twee ton op tafel te leggen. Wel is de gemeente bereid een bedrag te storten in een onderhoudsfonds, waardoor de toren als gezichtsbepalend object voor Winterswijk behouden zou kunnen blijven. De toren is door de Waterleidingmaatschappij Oost-Gelderland voor f 1,- te koop aangeboden aan de gemeente.

UTRECHT

Baarn: de voormalige telefooncentrale aan de Eemnesserweg 50 is door de gemeente voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Het opvallende, in chaletstijl opgebouwde pand dateert uit 1880 en is nu in gebruik als woonhuis.

Oudewater: het voormalige stoomgemaal aan de Damweg bij Oudewater zal worden verbouwd tot woonhuis. De gemeente verleende toestemming tot wijziging van het bestemmingsplan, zodat een woonbestemming mogelijk werd. Tegen het besluit van de gemeente is verzet gerezen vanuit de Werkgroep Behoud Lopikerwaard, de Stichting Bedrijfsmonumenten Midden-Holland en de Bond Heemschut. De verbouwing tot woonhuis is namelijk dermate ingrijpend, dat in feite sprake zal zijn van totale nieuwbouw van dit landschappelijk fraai gesitueerde object.

De gemeente heeft de protesten van deze instellingen naast zich neergelegd, met onder meer het argument dat sloop van het oude gemaal onontkoombaar is vanwege de ruïneuze toestand van het gebouw. Het gemaal is gebouwd in 1885 in eclectische rondboogstijl en wordt beschouwd als een van de meest gave gemalen, daterend uit het stoomtijdperk in de provincie Utrecht.

NOORD-HOLLAND

Alkmaar: de Koedijkervlotbrug wordt een provinciaal monument. De vlotbrug stamt uit 1824, het jaar dat het Noordhollands Kanaal werd opengesteld. De gemeente Alkmaar is sinds kort eigenaar van de drijvende brug; een type waarvan er verder alleen nog exemplaren te vinden zijn bij 't Zand, St. Maartensvlotbrug en Burgervlotbrug. Hoewel deze unieke brug op de Noordhollandse monumentenlijst wordt geplaatst, blijft Alkmaar verantwoordelijk voor het onderhoud. De brug is op dit moment nog toegankelijk voor autoverkeer, maar in de toekomst zullen auto's worden geweerd.

Alkmaar: de buitenzijde van de watertoren aan de Bergerweg wordt binnenkort opgeknapt. De gemeente draagt een bedrag van f 43.000,- bij uit het stadsvernieuwingsfonds.

De monumentale toren dateert uit 1900 en is gebouwd in neo-renaïssancestijl. Onder meer zullen de gietijzeren ramen worden vernieuwd en het metselwerk opnieuw gevoegd.

Amsterdam: de ingrijpende plannen die architect Rem Koolhaas heeft ontwikkeld voor het Oostelijk Havengebied aan het IJ, zullen funeste gevolgen hebben voor de nog aanwezige industriële monumenten. Onderdeel van de plannen is een stadssnelweg langs de Oostelijke Handelskade. Als gevolg hiervan zal onder meer de voormalige Havencentrale moeten verdwijnen. Deze centrale, een karakteristiek utiliteitsgebouw uit het eind van de 19e eeuw, is speciaal gebouwd voor de levering van elektriciteit, benodigd voor het functioneren van havenkranen en andere havenwerken.

De Stichting Open Haven Museum, gevestigd op het voormalige KNSM-eiland, heeft de gemeente Amsterdam verzocht het gebouw niet te slopen en het voor te dragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst.

Wieringen: een wel heel bijzonder object uit de begintijd van de Zuiderzeewerken dreigt te verdwijnen: een houten dienstwoning van Rijkswaterstaat in het dorp Westerland op Wieringen. De houten montagewoning, plaatselijk bekend als „Zuiderzeehuisje”, is in 1924 geïmporteerd uit

Zweden en was tot 1940 als opzichterswoning in gebruik. In 1987 is het pand op de provinciale monumentenlijst geplaatst. De huidige eigenaar wil het bouwvallige huisje afbreken en elders op Wieringen weer herbouwen, maar tot nu toe is het niet gelukt een geschikte locatie te vinden.

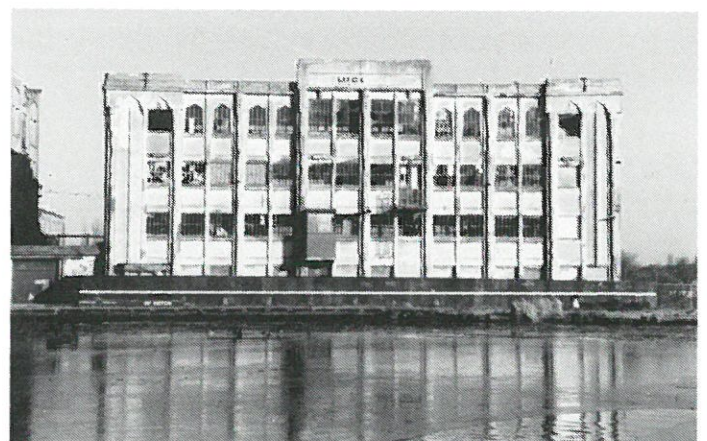
Haarlem: de oude spoorbrug over het Spaarne bij het NS-station is gesloopt en vervangen door een moderne betonbrug.

De oude brug, een stalen vakwerklijgerconstructie uit 1907, moest vanwege metaalmoeheid worden vervangen. Het eveneens uit 1907 daterende beweegbare hefgedeelte van de brug zal in de loop van 1993 vernieuwd worden.

Wormer: het stoomgemaal „Ceres” aan de Veerdijk wordt gesloopt. Ruim twee jaar geleden waaide het dak van het gemaal en sindsdien hebben weer en wind vrij spel. Het in 1878 gebouwde gemaal heeft op de nominatie gestaan een provinciaal monument te worden. De eigenaar, waterschap „De Waterlanden”, heeft verschillende instanties gepolst voor overname van het gebouw, maar niemand zag er brood in. Het waterschap denkt nu aan een „minimumplan”, waarin de installaties (een vijzel en een bonkelaar) behouden blijven. Mogelijk wordt na de sloop een glazen constructie om de installatie geplaatst.

Wormer: Douwe Egberts maakt zich op voor een groot-scheepse restauratie van de „Lassie-panden” aan de Veerdijk. In de loop van 1995 zullen de gebouwen „Koningsbergen” (1894), „Donau” (1895), „Silo” (ook wel „Oslo”, 1907) en de dominerende betonnen graansilo (1912) er weer als nieuw bijstaan. Daarmee wordt de toekomst van de zuidelijke „Zaanwand” veilig gesteld.

Het meest zuidelijk gelegen complex, „Lucullus” (ook wel „Mercurius”, 1920), blijft echter buiten de restauratieplannen. Of Douwe Egberts dit pand mag slopen, hangt af van de Raad van State. „Lucullus/Mercurius” staat op de provinciale monumentenlijst en verkeert uiterlijk in slechte staat. Douwe Egberts is niet van plan 2,7 miljoen te investeren in een pakhuis waar geen bedrijfsbestemming voor is. De provincie draagt dertig procent bij in de restauratiekosten van de overige panden.

Wormer - rijstpakhuis „Lucullus”, 1920. Foto: M. Overbeek.

ZUID-HOLLAND

Den Haag: enkele jaren geleden verliet de voormalige Staatdrukkerij haar huisvesting aan de Fluwelen Burgwal. Nadat het pand enige tijd leeg had gestaan, werd het „tijdelijk” in gebruik genomen door de „kunstpassage”. In 1990 werd een masterplan ontworpen voor het gebied rond het complex, met de bedoeling hier een kantoren-woonwijk te laten verrijzen. Aanvankelijk leek in deze

Scheepmaker, N., en J. de Groen: *Vakmanschap is meesterschap: Grolsch*. Zwolle, Waanders, 1992. 136 blz., geïll. ISBN 90-66302496. Prijs: f 30,-.

De titel, bekend door de jarenlange reclame van deze brouwerij, is maar ten dele van toepassing op het boek zelf.

Vanuit het standpunt van merkbekendheid en reclame is het een uiterst fraai boek geworden met veel kleurenillustraties. Het geeft een goed overzicht van hoe men in de loop der jaren campagne heeft gevoerd. Echter vanuit het oogpunt van de geschiedenis van het bedrijf is het helaas summier. Ook hier weer een groot aantal fraaie oude foto's van het bedrijf, een serie oude etiketten en daar blijft het bij.

Duidelijk een boek voor een breed publiek en representatiedoeleinden. Gelet ook op de verscheidenheid van het illustratiemateriaal zou men ook een interessant bedrijfsarchief mogen verwachten, waardoor er misschien nog eens een gedegen geschiedenis van de Grolsch en zijn voorgangers, brouwerij De Klok en de Enschedese Bierbrouwerij, zal verschijnen.

Schippers, H.: *Het nieuwe bier; technische innovaties in de Nederlandse biernijverheid in de tweede helft van de negentiende eeuw*. Zutphen, Walburg Pers; Den Haag: Stichting Historie der Techniek, cop. 1992. 96 blz., geïll. ISBN 90-60118022. Prijs: f 26,-.

Eeuwenlang verliep de bierbereiding in Nederland volgens een oud stramen. Men gebruikte als ingrediënten water, graan en kruiden.

Sinds de middeleeuwen was in Europa de zogenaamde bovengistings- of hooggistende brouwmethodes in gebruik. In Beieren raakte sinds de vijftiende eeuw een nieuw procédé in gebruik, de ondergistings- of laaggistende methode. Hierdoor raakte het bier minder snel bedorven. In dit boekje, uitgegeven in de reeks Techniek en Industrialisatie in Nederland, worden deze en latere innovaties binnen het bierbrouwersvak helder uiteengezet. Interessant is vooral de beschrijving van de technische ontwikkelingen in de 19e eeuw, toen de toepassing van stoom grootschalige produktiemethoden mogelijk maakte. Dit was dan ook de periode dat de grote stedelijke bierbrouwerijen, zoals Heineken, ontstonden.

Smit, A.: *Steengoed; 800 jaar Groninger baksteen*. Warffum, Openluchtmuseum „Het Hoogeland”, 1991. 38 blz., geïll.

Naar aanleiding van een tentoonstelling over de geschiedenis van de Groninger baksteenfabricage verscheen dit bescheiden, doch zeer informatief boekwerkje.

Op heldere wijze wordt de ontwikkeling van de baksteenfabricage beschreven vanaf de oudheid tot nu toe. Ook wordt aandacht besteed aan de verschillende typen dakpannen en profielstenen. De auteur beschrijft verder de ontwikkeling van de moderne grootschalige baksteenfabricage in de 19e en 20e eeuw, welke zo nadrukkelijk zijn stempel heeft gedrukt op het Groninger landschap. Ook de neergang van deze bedrijfstak komt aan de orde; van de in de jaren vijftig nog aanwezige 35 bedrijven zijn er anno 1992 nog twee overgebleven!

Ommen, K. van: *Straatmeubilair Amsterdamse School, 1911-1940*. Amsterdam, Stadsuitgeverij, 1992. 112 blz., geïll. ISBN 90-5366050x. Prijs: f 22,50.

Tijdens de periode van de Amsterdamse School vervulde de Dienst der Publieke Werken een belangrijke rol in het tot stand komen van de gebouwde omgeving van de stad Amsterdam. In dit boek wordt aandacht besteed aan het straatmeubilair wat door deze dienst is ontworpen. Vele bekende architecten hebben hieraan een bijdrage geleverd, zoals Van der Meij, De Klerk en Kramer. Veel van deze zaken zijn nog in gebruik, zoals straatklokken, lantarenpalen en elektriciteitshuisjes. Wel verdwenen ondertussen de karakteristieke brandmelders, gemeentegirobussen en fonteintjes.

Ook voor niet-Amsterdammers een aardig boek om de stad weer eens vanuit een andere hoek te bezien.

Bouwtechniek in Nederland. Delft, Universitaire Pers/Zeist, Rijksdienst voor de monumentenzorg. 1988-199 .

Onder deze benaming is sinds 1988 een aantal overzichtswerken verschenen welke als centraal thema de geschiedenis en typologie van bouwconstructies in Nederland behandelen.

De serie „Bouwtechniek” beschrijft op gedegen wijze de nieuwe ontwikkelingen in de bouwkunst in Nederland sinds de 19e eeuw. Door de industriële revolutie ontstonden nieuwe typen gebouwen, zoals stations, fabrieken, postkantoren, veilingen en spoorbruggen. Dergelijke objecten vereisten door hun complexere vorm en functie toepassing van nieuwe constructiematerialen, zoals gietijzer en beton.

In deze serie zijn reeds verschenen:

1. Constructies van ijzer en beton. Gebouwen 1800-1940. Overzicht en typologie. 1988, 352 blz., geïll. ISBN 90-62754597. Prijs: f 75,-.
2. Houten kappen in Nederland. 1000-1940. 1989. 413 blz., geïll. ISBN 90-62755496. Prijs: f 97,50.
3. Compendium-constructies. Gebouwen 1800-1940. 1989. 127 blz., geïll. ISBN 90-62755518. Prijs: f 29,95.
4. Kracht en vorm. De draagconstructies van bouwwerken eenvoudig verklaard. 1990. 127 blz., geïll. ISBN 90-62755518. Prijs: f 29,95.

Voorjaar 1993 zal het vijfde deel in de reeks verschijnen, gewijd aan sluizen.

Watertorens, de stand van zaken per 1-10-1992.

Nieuwerkerk aan de IJssel, Nederlandse Watertoren Stichting, 1992. Te bestellen door overschrijving van f 10,- naar postrekening 6181241 t.n.v. NWS te Nieuwerkerk a/d IJssel.

Hoeveel watertorens zijn er ooit gebouwd in Nederland, hoeveel zijn er verdwenen, welke zijn nu nog in gebruik, welke torens hebben een nieuwe bestemming gekregen, welke staan op de monumentenlijst?

Een antwoord op deze vragen is in bovenstaand rapport te vinden.

Zo bestaan er nu nog 172 van de 245 watertorens die in Nederland gebouwd zijn voor de openbare drinkwatervoorziening. Torens die met sloop bedreigd worden, behoud en herbestemming van buiten gebruik gestelde torens en de rol die monumentenzorg daarbij speelt, komen in dit rapport aan de orde.

Het rapport bevat een lijst van alle nu nog bestaande torens. Per watertoren zijn onder andere de huidige eigenaar en de huidige vorm van gebruik vermeld en worden recente veranderingen en ontwikkelingen, als die er zijn, besproken.

plannen geen plaats voor het historische gebouw uit 1910 van rijksarchitect D. E. C. Knuttel. Na enkele aanpassingen zou het aan de straat grenzende kantoorgedeelte met het fraaie tegeltableau (ontwerp Rozenburg) toch overeind blijven staan. Onlangs werden de nieuwste plannen voor het gebied gepresenteerd. Hieruit werd duidelijk dat het gebouw toch gesloopt zal worden.

Den Haag: al in de jaren zeventig werd de gietijzeren draaibrug over de Noordwal op de rijksmonumentenlijst geplaatst. De brug, een produkt van de ijzergieterij „Enthoven & Co.” uit 1885, was toen reeds omgebouwd tot fiets- en voetgangersbrug en lag zo vast als een muur. De laatste jaren verkeerde de brug in zeer slechte staat. Onlangs kwam een ingrijpende renovatie van de brug gereed. Hierbij werden diverse constructie-onderdelen vervangen, maar oorspronkelijke details, zoals de hekwerken en de sierlijke lantarens, bleven behouden.

*Den Haag - draaibrug Noordwal „vóór restauratie”.
Foto: M. Overbeek.*

Delfshaven: in oktober 1992 is door Stadsherstel Historisch Rotterdam het startsein gegeven voor de restauratie van het bekende Henkes distilleerderijcomplex aan de Voorhaven. Het fabriekspand uit 1850 is eigendom van Heineken, die na voltooiing van de restauratie een grand-café in het complex zal gaan exploiteren. Daarnaast zullen in het gebouw kunstenaarsateliers, een expositieruimte en drie winkels gevestigd worden. Ook is er ruimte gecreëerd voor een vestzaktheater, dat door twee toneelgezelschappen bespeeld zal worden. De firma Henkes kent een lange traditie: in 1824 begon men in Delfshaven met de productie.

Rotterdam: het voormalige directiegebouw van de Holland-Amerika Lijn op de kop van de Wilhelminapier zal een nieuwe bestemming krijgen als hotel „New York”. De nieuwe naam herinnert aan de bestemming van veel landverhuizers, die van dit punt zich inscheepten voor de reis naar de nieuwe wereld.

Het in mei te openen viersterrenhotel vormt straks een markant „landmark” op de kop van de Wilhelminapier en zal een contrast gaan opleveren met de nieuw te realiseren bebouwing van de „kop van Zuid”. Dit stadsvernieuwingsproject zal van 1996 tot 2010 op de Wilhelminapier gerealiseerd worden. Het statige directiekantoor met zijn markante torentjes is in 1901 gebouwd naar een ontwerp van de architect C.B. van der Tak.

Zoetermeer: het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland heeft opdracht gegeven aan een aantal studenten van de bouwkunde-opleiding van de TU-Delft een herbestemmings-

plan te maken voor de watertoren van Zoetermeer. Deze toren is in 1928 gebouwd en is de laatste jaren door de oprukkende nieuwbouw van Zoetermeer ingebouwd geraakt. De toren is in 1990 buiten gebruik gesteld en wordt nu door het Duinwaterbedrijf te koop aangeboden. De gemeentelijke monumentencommissie heeft een aantal voorwaarden aan de herbestemming verbonden. Zo moet het silhouet van de toren onaangetast blijven en mag de toren geen horeca-bestemming krijgen.

Al eerder is op initiatief van de TU-Delft medewerking verleend bij het maken van herbestemmingsplannen voor watertorens, in samenwerking met de Nederlandse Watertoren Stichting.

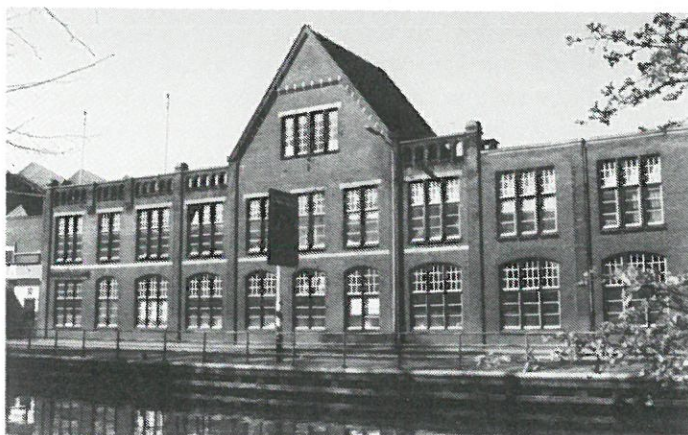
In september is een vergelijkbaar studieproject gestart voor de watertoren uit Dubbeldam bij Dordrecht, een achtkantige betonnen toren uit 1916.

NOORD-BRABANT

HELMOND: de provincie Noord-Brabant heeft de gemeente Helmond geadviseerd de kanaalzone in het centrum tot beschermd stadsgezicht te verklaren. Dit blijkt uit de zogenaamde indicatielijst van karakteristieke bouwwerken uit de periode 1850-1940, welke de provincie heeft samengesteld in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP).

Een van deze bouwwerken is het staalconstructiebedrijf Begemann, gelegen aan de Zuid-Willemsvaart ter hoogte van het kasteel-raadhuis van Helmond. De fa. Begemann is inmiddels naar een nieuwe bedrijfslocatie verhuisd. Het complex Begemann bestaat uit een tweetal constructielodsen en een kantoorgebouw in karakteristieke baksteenvormen en is door de Provincie omschreven als een industrieel-archeologisch object van grote waarde.

Hoewel de gemeente nog bezig is met het opstellen van een structuurplan voor de kanaalzone en voornemens was een brede discussie te starten over mogelijkheden tot behoud van markante industriecomplexen binnen deze zone, is het Begemann-complex in januari jl. gesloopt.

Helmond - Staalbedrijf Begemann. Foto: M. Overbeek.

Heusden: als herinnering aan de in 1992 gesloopte oude Heusdense Brug over de Maas zal ter plekke een monument worden opgericht, vormgegeven uit een stuk staal van de brug. Gedeputeerde Staten hebben hiervoor een bedrag van f 39.000,- beschikbaar gesteld. De oude brug zal binnenkort in gedemonteerde staat worden verscheept naar Suriname, alwaar de brug een nieuwe functie zal krijgen als oeververbinding over de Coppenerivier.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Nederlandse Bruggen Stichting

Binnen het rijkgeschakeerde palet van categorale stichtingen die zich met het industrieel erfgoed in Nederland bezighouden, is de Nederlandse Bruggen Stichting een nieuwe verschijning. Nederland is als waterrijk land een gebied met een bij uitstek rijk bezit aan oeververbindingen. Hoewel Nederland een lange traditie kent op het gebied van bruggenbouw en er nog vele technisch interessante bruggen voorkomen, blijkt dat er toch tot nu toe weinig aan voorlichting over dit onderwerp is gedaan. Ook ontbreekt nog een integraal overzichtswerk over de geschiedenis en de typologieën van brugconstructies, in tegenstelling tot ons omringende landen.

Daarin lijkt nu verandering te komen, mede dankzij de resultaten van het Monumenten Inventarisatie Rapport (MIP) en de intensievere bemoeienis van de rijksoverheid met betrekking tot het industrieel erfgoed.

Het pas opgerichte Projectbureau Industrieel Erfgoed (PIE) zal onder meer een studie specifiek wijden aan de Nederlandse bruggenbouw. Voor een aantal bij het onderwerp betrokkenen was bovenstaande aanleiding een Nederlandse Bruggen Stichting in het leven te roepen. Het initiatief daartoe ging uit van de Commissie Erfgoed in IJzer en Staal van het Staalbouwkundig Genootschap.

De doelstellingen van de stichting luiden als volgt:

- het bevorderen van de kennis van de Nederlandse bruggenbouw;
- het inventariseren/documenteren van deze kennis en het overdragen ervan naar een breed publiek;
- het meewerken aan het in stand houden van bruggen die uit oogpunt van cultuurhistorie, stedenbouw of landschap van waarde zijn of het op andere wijze behouden van de herinnering aan deze bruggen, indien zij met sloop bedreigd worden;
- het onderhouden van contacten met bij de bruggenbouw betrokkenen, zowel in Nederland als in het buitenland.

De stichting verzoekt geïnteresseerden om gegevens waarover zij beschikken met betrekking tot de Nederlandse bruggenbouw, ter kennis te brengen van de stichting.

Men kan ook begunstiger worden, tegen een bijdrage van f 25,- voor personen en van f 100,- voor instellingen. Als tegenprestatie ontvangen begunstigers de tenminste driemaal per jaar verschijnende nieuwsbrief.

- Sekretariaat Nederlandse Bruggen Stichting:
Ir. G. J. Arends, Gebouw voor Bouwkunde, Kamer 5.13, Berlageweg 1, 2628 CR Delft, tel. 015-784886 of 01820-20935.
- Abonnementenadministratie: Postrekening 58975 t.n.v. penningmeester van de Ned. Bruggen Stichting, H. Dunantlaan 57, 2614 GK Delft.
- Samenstelling bestuur van de stichting:
Prof. Ir. J. Oosterhoff, voorzitter;
Ir. G. Hardenberg, vice-voorzitter;
Prof. Ir. J. Kuipers, penningmeester;
Ir. H. P. Klooster;
Prof. Ir. J. H. van Loenen.

2. Vereniging tot behoud van monumenten van bedrijf en techniek Zaanstreek (ZMBT)

De ZMBT heeft een actief jaar achter de rug.

De stichting had (en heeft) bemoeienis met behoudsacties ten aanzien van het pakhuis „Lucullus” in Wormer (zie „Berichten”) en het stoomgemaal „Ceres” in Wormer. Naar aanleiding van de Open Monumentendag 1992 verscheen een speciale fietsroutebeschrijving langs gemalen in de Zaanstreek.

Het sekretariaatsadres van de stichting is per 1 december 1992 gewijzigd: Oostzijde 211g, 1502 BD Zaandam.

LITERATUURSIGNALERING

Waldorp, H., en J. G. C. van der Meene: *Locomotiefloodsen en tractieterreinen in Nederland, 1839-1958*.

Haarlem, Schuijt, 1992. 264 blz., geïll. krtn., tabn., reg. (NVBS-reeks no. 20). ISBN 90-60973232. Prijs: f 79,50.

Er is reeds zeer veel geschreven over de stoomtractie in Nederland, echter tot nu toe was er relatief weinig aandacht in publicaties voor de bijbehorende gebouwen en infrastructuur.

Bijna 35 jaar na het verdwijnen van de stoomtractie bij de NS is er nu een uitputtende inventarisatie verschenen van al het bestaande onroerend goed op dit gebied. De auteurs verdienen alle lof, want uit het boek blijkt dat er bijna niets meer van deze gebouwen en terreinen is overgebleven, waardoor er veel speurwerk in archieven en verzamelingen verricht moest worden.

Per spoorwegmaatschappij worden alle ooit gebouwde locomotiefloodsen behandeld. Besproken wordt waarom op een bepaalde plaats loodsen nodig waren en welke soorten locomotieven er in waren ondergebracht. Van de ongeveer 300 in Nederland gebouwde loodsen bestaan er nog slechts 15. Er wordt een overzicht gegeven van typen loodsen, mede aan de hand van de originele bouwtekeningen. Ook wordt aandacht besteed aan de overige infrastructuur, zoals waterreservoirs.

Zeer overzichtelijk is de opname van plattegronden van praktisch alle belangrijke emplacementen, met zowel de oorspronkelijke situatie alsook latere wijzigingen c.q. uitbreidingen. Het geheel wordt gecompleteerd met een aantal zeer praktische registers. Het boek is rijk geïllustreerd en fraai vormgegeven. Als standaardwerk is deze uitgave een must voor geïnteresseerden in spoorweghistorie en voor industrieel-archeologen.

Stoomzuivelfabriek Freia en de ontwikkelingen in de Nederlandse zuivelindustrie, 1850-1970.

Arnhem, Nederlands Openluchtmuseum, 1992. 55 blz., geïll. ISBN 90-70300079. Prijs: f 12,50.

Dit boekje verscheen naar aanleiding van de herbouw van deze fabriek in het Openluchtmuseum.

Tot 1970 was de „Freia” nog in gebruik in het Friese Veenwouden. Oorspronkelijk lag het in de bedoeling om in de fabriek een nationaal zuivelmuseum onder te brengen; helaas kon dit plan om diverse redenen niet in situ gerealiseerd worden. In 1984 ontstonden de eerste plannen om de fabriek naar Arnhem over te brengen, hetgeen uiteindelijk in 1991 kon worden gerealiseerd. Het boekje geeft in kort bestek een overzicht van de ontwikkeling van de zuivelindustrie en de rol van de stoomzuivelfabriek hierin.

Verder wordt een hoofdstuk gewijd aan de geschiedenis van de „Freia” en de ontwikkelingen die leidden tot overplaatsing naar Arnhem.